

sağlık bilimleri, fen ve mühendislik bilimleri, sosyal ve beşerî bilimler alanlarında 500 farklı programda eğitim veren üniversitede öğrenim gören öğrenci sayısı 54.000'e ulaşmış, kuruluşundan bugüne toplam mezun sayısı ise 180.000'i aşmıştır.

26 Eylül 2017 tarihinde Yükseköğretim Kurulu tarafından araştırma üniversitesi ilan edilen Hacettepe Üniversitesi, yetiştirdiği insan gücü, bilime yaptığı katkılarla sadece Türkiye'nin değil, dünyanın da saygın üniversitelerinden biridir.

KAYNAKÇA

Akman, Muvaffak. *Yaşantımda Hacettepe ve Sonrası: Bir Emekli Rektörün Anıları*. Ankara 1997.

Akyüz, Yahya. *Türk Eğitim Tarihi: M.Ö. 1000-M.S. 2013*. Ankara 2013.

Ertuğ, Celal. *Türkiye'de ve Dünyada İhsan Doğramacı Olayı*. İstanbul 1996.

Korkut, Hüseyin. "Türkiye'de Cumhuriyet Döneminde Üniversite Reformları". *Millî Eğitim*. sy. 160 (2003) (Erişim adresi: https://dhgm.meb.gov.tr/yayimlar/dergiler/Milli_Egitim_Dergisi/160/korkut.htm)

Okyay, Erdoğan (haz.). *İhsan Doğramacı ve Çağdaş Üniversite*. Ankara 2007.

Tekeli, İlhan. "Eğitim". *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*. 1983, III, 650-672.

www.hacettepe.edu.tr

◆ Emin Yaşar DEMİRCİ

Hacı Bayram Velî Camii ve Türbesi, Ankara

HACI BAYRAM VELÎ

(ö. 1430)

Bayramîliğin pîri, mutasavvıf.

XIV. yüzyılın ilk yarısında Ankara'nın Çubuk çayı etrafında yer alan Zülfazl (Solfasol) köyünde doğdu. 1340'lı yıllarda doğduğu tahmin edilmektedir. Döneminin aklî ve şer'î ilimlerini tahsil eden ve Ankara'da müderrislik yapan Hacı Bayram Velî'nin, mü-

derrislik vazifesini, Somuncu Baba ya da Ekmekçi Koca olarak da tanınan Hamîdüddin Aksarâyî'ye (ö. 1412-13) intisap ettikten sonra 1392 yılı veya sonrasında bıraktığı rivayet edilmektedir. Ailesi tarafından Nûman ismi verildiği, Bayram adını ise Somuncu Baba ile karşılaşmalarının kurban bayramına denk gelmesi sebebiyle aldığı kaynaklarda belirtilmektedir.

Hacı Bayram Velî, Somuncu Baba'ya intisabından sonra yanından ayrılmamış, manevi terbiyesinden geçmiştir. Onunla birlikte Bursa'ya yerleştiği yine birlikte Şam, Mekke ve Medine'yi ziyaret edip sonrasında Aksaray'a yerleştikleri bilinmektedir.

Orhan Gazi, I. Murad, Yıldırım Bayezid, Çelebi Mehmed ve II. Murad dönemlerinde yaşayan Hacı Bayram Velî, Somuncu Baba'nın vefatından sonra Ankara'ya dönerek bugünkü Ulus civarında zaviyesini kurdu, pîri olduğu tarikatı ve kendisinden ders alan müritleri vasıtasıyla Anadolu'nun manevi yapısına derin katkılar sundu. Ankara'da vefat etti.

Hacı Bayram Velî'nin tarikat silsilesi mürşidi Somuncu Baba, Ali Erdebîlî, Sadreddin Erdebîlî vasıtasıyla Safeviye tarikatının pîri Safiyyüddin Erdebîlî'ye ulaşır.

Hacı Bayram Velî'nin öğretisinin Ankara'dan Anadolu'ya yayılan bir etkisi olmuştur. Bu etkinin maddi ve manevi olmak üzere iki boyut taşıdığını söylemek mümkündür. Zira onun yaşadığı döneme sadece ahlakî değil, iktisadî, siyasî ve sosyal açılardan da katkısı olmuş, öğretisi dünyanın reddini ve terkinin değil, imar ve ıslahını hedef almış ve hayatın genelini kapsamıştır. Moğol istilasının neticesinde Anadolu'da mevcut siyasî ve sosyal bölünmüşlüğü ve iktisadî sıkıntıların hâkim olduğu bir dönemde etkili olan bu öğretinin söz konusu sıkıntıları dikkate alarak şekillendiği görülmektedir.

Hayatıyla ilgili rivayetlere bakıldığında kendini halktan tecrit etmediği, halkın sıkıntıları hakkında bilgi sahibi olup çözüm üretmeye çalıştığı, manevi destek olduğu bir başka ifadeyle Hak yolunda halk için çalıştığı görülmektedir. Hacı Bayram Velî'nin yolunu bir gruplaşma ve ayrışma değil, bir bütünleşme gayreti olarak tanımlamak da mümkündür.

Somuncu Baba'nın sahip olduğu düşünülen melamet meşrebinin, Hacı Bayram Velî'nin manevi şahsiyeti üzerinde etkili olduğu ve bunu kendi tasavvufî öğretilerinde de benimsediği anlaşılmaktadır. Melamet ve melametî kavramları, Allah'ı sevmeyi, Allah tarafından seilmeyi, Allah yolunda nefisle cihat etmeyi ve bu süreçte "kendisini kınayanların kınamalarından korkmamayı" ifade etmektedir. Muhyiddîn İbnü'l-Arabî gibi kimi sufilerce peygamberlikten

sonra gelen en yüksek makam olarak ifade edilen melamet anlayışında, insanı övünmeye ve kibre götürebilecek bir durum olması hasebiyle şöhrete, tanınmaya karşı olumsuz yaklaşım söz konusudur.

Hacı Bayram Velî, kendisine ait olduğu kabul edilen dört (bazı kaynaklara göre beş) şiir dışında yazılı eser bırakmamıştır. Veli olmanın kerametlerinden birinin şiir yazabilmek olduğunu kabul eden Hacı Bayram Velî'yi tanımanın en önemli vasıtalarından biri de yine kendi şiirleridir. Bu şiirlerin, insanın varoluş serüveni çerçevesinde, “bilme” ile başlayıp “bulmaya”, bulmaktan ise “olmaya” doğru gerçekleşmesi beklenen bir seyri içerdiği söylenebilir. Bu doğrultuda onun temel öğretisinin insanı “neyi bildiğini” farketmeye, akabinde bildiklerinden hareketle bilmediklerine ulaşmak üzere “neyi bulmak” için yola çıkması gerektiğini düşünmeye ve bulduklarını hayatına nasıl yansıtacağını belirleyen “ne olmak” istediğini “bilmeye” ve bunu gerçekleştirmek üzere irade göstermeye sevkettiğini düşünmek mümkündür. Söz konusu seyrin sonunda olması beklenen ya da hedeflenen şahıs ise “kâmil insan” olarak tanımlanabilir.

Hacı Bayram Velî'nin hayatında, şiirlerinde ve öğretisinde önemli yeri bulunan ve eğitim açısından önem taşıyan, Türk kültüründe iz bırakmış birçok değer yer aldığı görülmektedir. Bu değerlerden biri “(kendini) bilmek”tir. Bu değer bağlamında, İslam'ın bilgiyi insanı anlamlı, saygıdeğer ve üstün kılan bir değer olarak tanımlaması, insanın ilmi talep etmesini teşvik etmesi (Tâhâ 20/114), faydalı bilgiyi hedef olarak koyması (Tirmizî, “Daavât”, 68) ve bu mânada bilenle bilmeyeni bir tutmaması (Zümer 39/9) gibi ilkelerinin Hacı Bayram Velî'nin öğretisine de yansıdığını söylemek mümkündür. Buna göre onun şiirlerinde bilmek, insanın hayatı anlamlandırma sürecinde merkezî bir yerdedir. Hakikati anlamının yolunun insanın öncelikle “kendisini bilmesi”nden geçeceğine dikkat çekilmektedir. Böylece onun öğretisi çerçevesinde kendini bilmenin bir taraftan eğitimde önemli bir değer diğer taraftan elde edilmesi hedeflenen en temel kazanımlardan biri olduğu ifade edilebilir.

Kendini bilmenin insanı Hakk'ı ve hakikati bilmeye götürebilmesini iki açıdan düşünmek mümkündür: Öncelikle tasavvufta “küçük âlem” olarak da nitelenen insan kendini bilip tanıdıkça kendi hakikatini anlama, dolayısıyla yaratanını ve benzerlik barındırdığı âlemi de tanıma, anlama ve kavrama imkânı bulabilecektir. İkinci olarak kendini tanıması, hakikati bulma ve anlama yolunda kendinden kaynaklanan özelliklerini bilmesine ve onları kontrol altına almak suretiyle amacına ulaşmasındaki şahsî engel-

leri bertaraf edebilmesine imkân tanıyacaktır. Hacı Bayram Velî'nin bu hususlara dair bakışını “İlahî” başlıklı şiirinde görmek mümkündür.

Hacı Bayram Velî'nin öğretisinde öne çıkan bir başka değer ise tevhitir. Tevhit kavramı, bir inanç biçimi olarak İslam'ın en temel ilkesidir. “İlahî” isimli şiirinde insanın kendisini bilmesinin yolunun tevhit olduğu ifade edilmektedir. Döneminin öne çıkan sorunlarından biri olan bölünmüşlüğe karşı, halkın arasında, onların sorunlarına yakından tanık olarak çözüm bulmak üzere gayret sarfetmesi ve yardımlarının sosyal bütünleşmeyi destekleyici nitelik taşıması, söz konusu ilkenin hayatına yansımaya bir örnek olarak kabul edilebilir. Nitekim bilhassa Orta Anadolu'da imeceyi yani ekinin yardımlaşarak hasat edilmesi geleneğini başlatıp, Ankara ve etrafında yayılmasını sağlayan Hacı Bayram-ı Velî olduğu belirtilmektedir. Bu durum, bütünleşme ile birlikte çalışma ve yardımlaşma değerlerinin de onun öğretisi çerçevesinde bir mânada kurumsallaşmış olduğunu göstermektedir.

Bir değer olarak çalışkanlığın öğretisindeki yerine dair en önemli misallerden biri, müritlerinin bir iş dalyyla uğraşmasını zorunlu kılması ve çalışmak için gücü olduğu halde çalışmayan işsizleri dergâhına kabul etmemesidir. Onları imkân ve yeteneklerine göre farklı iş kollarına yönlendirdiği, böylece ekonomik ve sosyal hayatın kalkınmasına katkı sağladıkları da kaydedilmektedir. Müritlerinin yeteneklerini göz önüne alarak onları yönlendirmesi, bireysel farklılıkları dikkate alan bir eğitimci kimliği taşıdığını ortaya koymaktadır. Onun bu yaklaşımında, fütüvvet anlayışının bir yansıması olarak kabul edilen Ahîlik teşkilatının da önemli etkisinin bulunduğu düşünülmektedir. Nitekim bazı kaynaklarda kendisine nispet edilen isimlerden birinin “Ahî Sultan” olduğu kaydedilmektedir. Bu açıdan bakıldığında, Anadolu Türk kültüründeki yardımlaşma ve bütünleşme yaklaşımının onun öğretisinde de kurumsallaşarak devam ettiğini söylemek mümkündür.

Somuncu Baba gibi şöhretten uzak bir yaşamı seçmesi ve zamanını doğrudan halkla ilgilenmeye hasretmesi onun öğretisinde tevazu ve diğer kâmlık değerlerinin önemli bir yeri bulunduğunu göstermektedir. Zekât ve sadaka gibi yardımları bizzat dervişleriyle sokaklarda gezerek toplayıp ihtiyaç sahiplerine ulaştırması bunun başka bir örneğidir.

Tasavvufta önemli bir kavram olan gönül de Hacı Bayram Velî'nin öğretisinde yer alan temel değerlerden biridir. “İlahî Taksim” isimli şiirinde yer alan “şâr” kavramından hareketle Hacı Bayram Velî'nin gönlü bir şehir olarak tasavvur ettiği düşünülmektedir. Şehirlerin, ait oldukları medeniyetlerin birikim-

lerini, zenginlik ve tecrübelerini yansıtan mekânlar olmaları hasebiyle burada yaşayan insanların kabiliyetlerini geliştirerek kendilerini inşa edebilmelerine imkân tanıdıklarını söylemek mümkündür. Onun şiirlerinde şehirlerin mamur olma seviyelerine bağlı olarak insanların hayatlarını etkilemeleri ve değiştirmeleri gibi, gönlün de bünyesindeki değişimlere bağlı olarak insanın hayatını olumlu veya olumsuz etkileyip değiştirme gücüne sahip olduğuna işaret edilir. Gönlün devamlı oluş halinde bulunmasından kaynaklanan bu gücün nihaî hedefinin ise Allah'ın kendisine lütufta bulunacağı bir duruma ulaşması olduğunu söylemek mümkündür.

Hacı Bayram Velî'nin öğretisinde hem bir değer hem de bir metot olarak sohbetin önemli bir yeri olduğu görülmektedir. Bu minvalde sohbetinin tesirli ve ilmî derinliğini yansıtan bir nitelik taşıdığı, tasavvuftan felsefeye kadar kitlesinin seviyesine göre farklı konu ve kitapların bu sohbetlerde ele alındığı, hikmet, ilim, öğüt ahlak gibi konuların işlendiği ve boş söze yer verilmediği kaydedilmektedir. Bir eğitim metodu olarak kullandığı sohbet dilinin, yazılı eserleri olan şiirlerindeki gibi Türkçe olması, eğitimde kitlenin anlayacağı bir dil kullanmayı önemseydiği, aynı zamanda sosyal bütünleşme açısından Türkçe'yi desteklediği şeklinde değerlendirilmektedir. Onun geniş kitlelere ulaşabilmesinde bu durumun önemli bir etkisi olduğunu düşünmek mümkündür.

KAYNAKÇA

- Azamat, Nihat. "Hacı Bayrâm-ı Velî". *DİA*. 1996, XIV, 442-447. a.mlf. "Melâmet". *DİA*. 2004, XXIX, 24-25.
- Bayraklı, Bayraktar. *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'ân Tefsiri*. C. I, İstanbul 2001.
- Cebecioğlu, Ethem. *Hacı Bayram Velî ve Tasavvuf Anlayışı*. Ankara 1994.
- Dalkılıç, Bayram. "Hacı Bayram Velî'nin 'Şar' Kavramının Yorumlanması Üzerine Düşünceler ve Çözümlemeler". *Uluslararası Hacı Bayram-ı Velî Sempozyumu Bildiriler Kitabı 2* (25-26 Mayıs, 2016). ed. A. C. Haksever. Ankara 2016, s. 527-544.
- Gürer, Banu. "Hacı Bayram Velî'nin Öğretisinde Din Eğitimi Açısından Öne Çıkan Değerler". *Talim*. 6/2 (2022), s. 217-234.
- Güzel, Abdurrahman. "Hacı Bayram Velî'nin Üç İlâhisinin Tasavvufi Açidan Açıklanması". *I. Hacı Bayram-ı Velî Sempozyumu Bildirileri* (8-9 Mart). Ankara 1990, s. 76-86.
- Kılıç, Cevdet. "Hacı Bayram Velî'de İnsanın Ontolojik Varlığı ve Olgunlaşması Süreci". *Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*. sy. 16 (2006), s. 41-63.
- Okudan, Rifat. "Hacı Bayrâm Velî'nin Şiirinde Şehir Metaforu". *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. sy. 16 (2012), s. 265-278.
- Özköse, Kadir. "Hacı Bayram Velî ve Yaşadığı Döneme Tesiri". *Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*. sy.12 (2004), s. 53-72.
- Tek, Abdürrezzak. *Ankara'nın Gönül Sultanı Hacı Bayram-ı Velî*. Ankara 2015.
- Uludağ, Süleyman. "Ma'rifet-i Nefs". *DİA*. 2003, XXVIII, 56-57.

Hacı Bektaş Velî Camii ve Türbesi, Nevşehir

HACI BEKTAŞ VELÎ

(ö. 1271 [?])

Bektaşîliğin pîri, mutasavvıf.

Hacı Bektaş Velî, Pîr-i Türkistan Ahmet Yesevî'nin kültür ocağında yetişen, öğretisini ve anlayışını Türkistan'dan Anadolu ve Balkanlar başta olmak üzere yakın coğrafyalara taşıyan ve buralarda asırlarca canlı tutan Türk mutasavvıflarının başında gelir. Tarihî ve menkıbevî yaşam öyküsünün zaman zaman örtüştüğü, zaman zaman ikilik oluşturduğu görülse de kaynaklar, asıl adının Bektaş olduğu, sonradan Hacı Bektaş Velî olarak ünlenildiği noktasında birleşmektedir. Hacı Bektaş Velî, Nîşâbur şehrinde doğmuştur. Babası, yedinci imam Mûsâ Kâzım'ın soyundan Seyyid İbrâhim, annesi ise Hatem Hatun'dur. Kaynaklarda sık kullanılan Hünkâr unvanı ise onun lakabıdır.

XIII. yüzyıl başlarında kardeşi Menteş ile Horasan'dan Rum diyarına (Anadolu) gelerek o günkü adıyla Sulucakarahöyük'e yerleşti. Burada ilim ve irfan merkezi olan tekkesini kurdu. Sulucakarahöyük'ün adı kendisinden sonra Hacıbektaş olarak tarihe geçti. İrşat faaliyetlerini Anadolu'daki siyasî, kültürel ve ekonomik düzenin bozulduğu, bölünmelerin yaşandığı bir dönemde gerçekleştiren Hacı Bektaş'ın Ahî Evran gibi şahsiyetlerle yolu kesişti, Küçük Asya'nın Türkleşmesi ve İslamlaşmasında önemli bir role sahip oldu.

Tarihî-menkıbevî sözlü anlatıların XV. yüzyılda yazıya geçirilmiş hali olan *Velâyetnâme*, Hacı Bektaş Velî'nin menkıbevî hayatını ve ona atfedilen kerametlerini aktaran önemli bir eserdir. Ayrıca *Ma-kalât* başta olmak üzere *Kitâbü'l-Fevâid*, *Nesâyihi-i Hacı Bektâş-ı Velî*, *Risâle*, *Tefsîr-i Fâtîha*, *Şathiye*, *Şerh-i Besmele* hünkâra nispet edilen eserlerdir (bk. Ahîlik).